Palace. An area of 50 m² was researched. At the south–western corner of the southern wing the team revealed structural remains of an unknown until then brick construction from pre-Gothic period. The research produced remains of brick buildings from later periods, however, their function and dating remain inaccurate. At the southern edge of the southern wing, among brick constructions M25, there was uncovered an intricate wooden construction, the remains of which had been registered earlier. In the above layer there were noted several coat of arms with a stamped eagle, the symbol of the Radvila family, and letters J and R (Jeronimas Radvila). So far, tiles from the 17th century (fig. 33) and fragments of Gothic bricks are the only findings of the type, exposed during the excavations in Dukes' Palace. In a layer below the wooden structure the team noted a shilling of Zigmantas Vaza VII that was minted in 1617, Vilnius. The latter finding attests the wooden structure to early 17th century. At the western edge of Dukes' Palace and brick constructions M25 there were observed 5 stone and 7 wooden pavings. A great number of pavings in the area suggests a long-term existence of a road between the Cathedral and Dukes' Palace (the 14th–early 17th century).

Daiva Steponavičienė

Valdovų rūmų pietinių vartų bokšto tyrinėjimai

P vartų bokštas stovėjo Valdovų rūmų P korpuso išorėje, įvažiavimo į rūmų vidinį kiemą iš dabartinės Katedros aikštės dešinėje pusėje. Jis mūrytas XV a. ir stovėjo iki pat jų sugriovimo. Po bokštu yra buvęs rūsys. Tai 3 m gylio patalpa (matuojant nuo išlikusios renesansinės sienos viršaus – H_{abs}92,2 m) užapvalintais (iškapotais) kampais. Patalpos ilgis 3,30 m, o plotis 1,80 m. Pamatų apačioje buvo arka, kurios aukštis 1,30 m, plotis 1 m, nišos gylis 1,1 m, padas nuožulnėjo į vidų. Rūsio sienų ilgį ir plotį išmatuoti buvo galima tik atkasus 1,50 m storio griuvenų sluoksnį ir pasiekus tokio pat storio kultūrinį – juodos žemės (dumblo) – sluoksnį, kuris slėpė kitokią – stačiais kampais – patalpą. Ją nuo viršutinės dalies skyrė grindys, suklotos iš gotikinių plytų. Regis, rūsys funkcionavo labai neilgai: vos du tris dešimtmečius. Čia vyrauja archeologiniai radiniai, skirtini gotikos laikmečiui, t. y. XV a. ir XVI a. pradžiai. Užpylus rūsį ir paklojus grindis, buvo naudojamos antžeminės patalpos. XVIII a. buvo primūryti laiptukai iš plytų. Į rūsį jie vedė iš lauko, t. y. iš aikštės pusės.

Griuvenų sluoksnyje archeologinių radinių labai mažai. Daugiausia tai buvo architektūrinės detalės; juodžemio sluoksnyje jų visai nerasta. Keramikos santykis atvirkštinis: griuvenų sluoksnyje aptikta vos 20 indų šukių, o juodžemio – keli šimtai.

Pasiekus kultūrinį sluoksnį, pradėjo kilti gruntinis vanduo, todėl toliau teko kasti prijungus siurblį. Susidariusiame dumble fiksuoti radinius buvo labai sunku, tačiau jų „susisluoksniavimas" dėl svorio skirtumo gana ryškus: paviršiniame sluoksnyje glūdėjo lengviausi dirbiniai, daugiausia stikliniai, taip pat nedideli keramikos fragmentai – koklių, indų šukės; kasant gilyn, jų rasta didesnių. Tarp radinių pasitaikydavo glazūruotų grindų plytelių ar jų dalių. Galiausiai buvo pasiektas lygis, kuriame vyravo odos dirbiniai. Čia buvo daug batų dalių. Jos, kaip ir negausūs medžio, tekstilės bei kiti organinės kilmės radiniai (pvz., vyšnių bei slyvų kauliukai, kaštonas, kiaušinio lukštas, kelių rūšių riešutai ir kt.) drėgnoje terpėje labai gerai išsilaikė. Metalinių dirbinių rasta stebėtinai mažai, net ir pasitelkus metalo ieškiklį. Tik vėliau, perplaunant iškastas žemes ir sijojant išplautąsias rankomis, buvo rasta smulkių dirbinėlių.

Beveik visi bokšto rūsyje rasti dirbiniai turi vieną bendrą ypatybę: jie yra arba nusidėvėję (pvz., sudilę batų padai) bei sulūžę, arba tai gamybos brokas (pvz., deformavęsi degimo metu indai), arba neatitinkantys renesanso standartų bei skonio (pvz., kokliai su rozetėmis – gotikos dirbiniai), šiaip nebetinkami (rasti 3 akmeniniai sviediniai, kuriuos, pasikeitus ginkluotei, išstūmė parakiniai). Tai verčia daryti tokią išvadą apie rūsį: greičiausiai tai bus atmatų ir atliekų duobė, viduramžių kanalizacija, kur naudotas gruntinis vanduo – tekantys požeminiai upeliai. Matyt, tam pamatų apačioje ir buvo sumūryta arka.

Radiniai buvo suskirstyti pagal rūšis, išvalyti, keramika ir stiklas suklijuoti, organiniai dirbiniai konservuoti, preliminariai nustatyta metalinių dirbinių metalų rūšis bei sudėtis, didelė jų dalis nufotografuota, kai kurie nupiešti.

Didžiausią radinių grupę sudarė keramika: glazūruotos grindų plytelės ir jų fragmentai, kokliai, daugiausia plokštuminiai (sudaryti iš kelių plokštumų: centrinės – paveikslo ir šoninių plokštumų – rėmo) su rozetėmis; pasitaikė ir lovinių (vieną – su arka ir elfo figūra centre – pavyko suklijuoti

visą); taip pat keli plokštiniai (iš vientisos plokštės) neglazūruoti (vienas – su iškiliu apskritimu centre) kokliai, kurie iki šiol buvo skiriami daug vėlesniam laikotarpiui – XVI a. pabaigai, taip pat keli (laikomi vienais iš ankstyviausių) puodyniniai. Daugiausia buvo rasta buitinės keramikos: keptuvių, dubenų, lėkščių, ąsočių, vazonų, puodų, tarp jų – net 18 sveikų (pav. 36). Vyrauja negrabūs žiestieji puodai glazūruotu (dažniausiai žaliai) vidiniu ir brūkšniuotu išoriniu paviršiumi, taip pat nedideli, į puodynėles ar piestas panašūs indeliai (iš jų – 11 sveikų), matyt, buvę naudoti vaistininko ar dailininko. Tai liudija kelių indelių vidiniame paviršiuje, išplovus žemes, aptikti balsvos medžiagos likučiai. Vienas toks indelis su žemių pavyzdžiu buvo atiduotas ištirti Geologijos instituto specialistams. Nustatytas organinių medžiagų kiekis – apie 50–60%, karbonatų – 35–40%, klastogeninės medžiagos – 10–15%. Nuogulos turtingos žiedadulkių: be viržio, javų, pasėlių piktžolių, sodo ir daržo augalų žiedadulkių, jos pasižymėjo dideliu dekoratyvinių augalų – bajorės (Centaureae), erškėtinių (Rosaceae) bei tropikinių augalų (Myrtaceae) – žiedadulkių kiekiu. Rasti ir keli prabangūs importiniai stalo indai – baltai glazūruoti bei tapyti mėlynais ir geltonais ornamentais, aptikta tokiomis pat spalvomis glazūruotos vazos liekanų. Buvo ir neglazūruotos keramikos, daugiausia puodų (vienas – sveikas) liekanų.

Nemažai rasta stiklinių indų, tarp jų kampuotų ir apvalių butelių fragmentų, taurių šukių, nenusakomos formos indų (tarp kurių pasitaikė tapytų bei graviruotų) fragmentų. Daug vitražo duženų. Stiklo paviršinis sluoksnis daug kur suiręs, sueižėjęs, trupantis.

Metalinių dirbinių rasta labai nedaug. Iš jų pažymėtina: auksinio ažūrinio auskarėlio fragmentas, auksinės grandinėlės liekanos (grandelės išgraviruotos skirtingu ornamentu), žalvariniai buoželiniai smeigtukai, analogiški randamiems XIV–XVII a. kapinynuose, žalvarinis antpirštis, alavinis ąsočio ar bokalo dangtis su rozete vidinėje pusėje – ne vietos meistrų darbas, o greičiausiai atvežtas iš Vakarų Europos, kur tokie bokalai buvo gaminami jau nuo XIII a., geležinis peilis kaulinėmis kriaunomis.

Kita didelė radinių grupė – odiniai dirbiniai, daugiausia batų dalys. Batai buvę uždari, iki kulkšnies, pasitaikė ir su aulais, suvarstomų šone.

Pav. 36. Sveiki puodai.
Fig. 36. Well preserved pots.

Kai kurių viršus – su kiauraraščiu pjaustinėjimu, kitur – skylučių ornamentu, liudijančiu batų puošimą metalo detalėmis; išmetant sudėvėtus batus, jos buvo nuimtos taupumo sumetimais. Padų rasta įvairiausių formų ir dydžių, o tai liudija, kad batai buvo siuvami konkrečiam asmeniui. Padai gana stori, kai kurie net 4 cm, pagaminti iš vietinės žaliavos – spygliuočių medžių, kiti – atvežti iš svetur – kamštmedžio. Batų forma bei skirtingas padų storis rodo juos avėjus skirtingu metų laiku: atviri plonu padu batai buvo avimi vasarą, o uždari, suvarstomi, dažnai storu padu – žiemą. Tarp įvairiausių odinių dirbinių detalių yra ir nežinomos paskirties bei priklausomybės atraižų, taip pat oda aptrauktų medinių daiktų. Vienas iš rečiausių

radinių – odiniai knygos (greičiausiai maldaknygės) viršeliai su figūriniu reljefu abiejose pusėse: vienoje – Šv. Mergelės Marijos atvaizdas; kitoje – Kristaus Laimintojo su pakelta dešine ranka, kairiojoje – imperijos obuolys. Figūros įrėmintos į augalinį (?) ornamentą. Knyga buvusi įrišta; tai liudija knygos nugarėlėje likę įrišimo virvių įspaudai. Beje, figūros ant viršelių nėra labai ryškios. Galimas dalykas, ant jų ir šoninių laukų buvo klijuotos auksinės plokštelės: taip knygos būdavo puošiamos XV–XVI a.

Aptariant dirbinius iš organinės medžiagos, būtina paminėti tekstilės liekanas (rasti 42 vnt.): vilnos, drobės, šilko, aksomo, veliūro atraižas bei siuvinio detales su siuvimo žymėmis ir siūlais (viena iš jų panaši į rankogalį), dekoratyvines juosteles, virveles. Ypač retas radinys – fetrinės skrybėlės liekanos (trūksta tik kraštų dalies).

Rasti ir du kauliniai dirbiniai, iš kurių vienas labai retas. Tai primityvus muzikos instrumentas – švilpynė, skirta paukščiams mėgdžioti ir privilioti. Kitas radinys – dvipusių šukų dalis.

Kasant rūsį, pasitaikydavo medžio nuolaužų, lentų ar kitokių nebeatkuriamų dirbinių. Rasta: keli statinių dugnai, sunkiai nuspėjamos paskirties tošies dirbinių, svarstyklių dalis, keturi kamštmedžio vašku aplieti butelių kamščiai, veidrodžio ar paveikslo rėmo dalis, pagaminta iš eglės ar pušies, tekintos kedro ar maumedžio detalės baldui, laikrodžiui ar pypkei fragmentas, iš buko medžio ištekintas indelis (pav. 37).

Žemės perplautos per dvigubą sietą. „Išsiplovė" dar kelios dėžės radinių, o persijojant išplautas žemes rankomis, buvo rasta daug smulkių dirbinėlių, tarp kurių – penki perlų karoliai bei mažas pailgas serdoliko (karneolo) karoliukas, pailgas šešiabriaunis juodas gagato karolis, žvakigaliai bei vaško gabalėliai, taip pat ir rečiausias radinys – plaukų kuokštas. Rasta ir karališkojo stalo valgio liekanų: riešutų – graikinio bei lazdyno – kevalų, vyšnių bei slyvų kauliukų, kiaušinio lukštų, kaštonas, ištyrus smulkią frakciją – saulėgrąžų, aviečių, žemuogių, net bulvinių šeimos augalo sėklų. Aptariamuoju laikotarpiu šie augalai Lietuvos sąlygomis neaugo, juos atveždavo į kunigaikščio dvarą iš šiltesnių kraštų.

Pav. 37. Valdovų rūmų P vartų bokštas. Medinis indelis.
Fig. 37. Southern gate tower of Dukes' Palace. Wooden vessel.

Daiva Steponavičienė

Research on the southern gate tower of Dukes' Palace

According to the collected material, the southern gate belonged to the exterior of the southern wing of Dukes' Palace and was situated on the right of the entrance to the courtyard (from nowaday Cathedral) The tower was erected back in the 15th century and destroyed together with the Palace. Under the tower there lay a cellar used for a rather short period of time (2–3 decades). In the research the team exposed mostly archeological findings dating to the Gothic period (the 15th–early 16th centuries): fragments of cornices, pottery, intact and broken glazed floor tiles, glass, leather and iron artifacts as well as items of organic origin, brought in from southern countries. A special interest was presented by relief leatherbacks of a book (most probably a prayer-

book). Supposedly, in the course of history the cellar served as a rubbish pit. In the Middle Ages there was erected a sewage system that functioned on the basis of groundwater and underground streams. To that end, at the base of the foundations there was constructed an arch.

Evaldas Vailionis

Tyrinėjimai Valdovų rūmų šiaurės vakarų dalyje

Siekiant patikslinti Valdovų rūmų V korpuso ir Katedros zakristijos jungtį, P–Š kryptimi buvo iškasta 17 m ilgio perkasa. Ištirtas 28,5 m^2 plotas. 1964 m. ši vieta iš dalies buvo tyrinėta, tiesiant termofikacinę trasą (tyrimams vadovavo A. Tautavičius). 1996 m. tyrimai patvirtino ir papildė 1964 m. duomenis. Tyrinėjimų metu surasta daugiau kaip 2000 radinių.

Perkasos Š dalyje (į Š nuo zakristijos) 0,3 m (H_{abs} 93,80 m) nuo dabartinio žemės paviršiaus atsidengė XIX a. pradžios akmeninis grindinys, kuris buvo sudėtas nugriovus Valdovų rūmus. Grindinys turėjo lataką, einantį PR–ŠV kryptimi. Ties šia vieta yra išlikusių nesuardytų kultūrinių sluoksnių, susiformavusių nuo XIII–XIV a. 1,75–2 m gylyje (H_{abs} 92,25–92,00 m). Surastas antrasis XV a. akmeninis grindinys. Jis taip pat turėjo lataką, einantį P–Š kryptimi. Grindinio V dalis nuolaidėjo į R pusę (iki latako). Jo R dalis buvo lygi. Ant grindinio buvo susidaręs 0,2 m storio kultūrinis pilkos žemės sluoksnelis. V korpuso pamatams grindinys praardytas 0,8 m pločiu, tad grindinys yra senesnis už rūmų V korpusą.

0,5 m giliau po juo prasidėjo durpingos žemės sluoksnis su medžio liekanomis. Sluoksnio storis siekė iki 1,2 m. Viršutinėje jo dalyje pasitaikė plytų bei čerpių nuoskalų. Jame aptiktas medinis latakas (?), einantis P–Š kryptimi.

Po durpėmis pasirodė pilkas tekantis smėlis, kuriame ir aptikta rūmų V korpuso išorinės sienos pamatų apačia. Ji buvo 4,6 m (H_{abs} 89,50 m) gylyje nuo dabartinio žemės paviršiaus. Korpuso pamatų išlikęs aukštis siekė 4,2 m. 2,5–2,6 m nuo pamatų viršaus aptikta banketė. Ji platėjo Š kryptimi. Kasto ploto P krašte banketė yra 0,13 m pločio, Š – 0,55 m. Ji sumūryta iš akmenų. Banketės aukštis 1,8 m.